

บทที่ ๔

แนวทางการป้องกันการทุจริตในบริบทของ ป.ป.ช.

ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

ในบทนี้จะกล่าวถึงข้อเสนอแนวทางการป้องกันการทุจริตในบริบทของ ป.ป.ช. ตามแนวทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจะได้กล่าวถึงสาเหตุของการทุจริตวิเคราะห์ตามหลักทางพระพุทธศาสนา โดยการประยุกต์หลักสันโดษและหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการแก้ปัญหาหรือการป้องกันการทุจริตที่จะเกิดขึ้นได้ ดังต่อไปนี้

๔.๑ สาเหตุของการทุจริตวิเคราะห์ตามหลักทางพระพุทธศาสนา

๔.๒ การประยุกต์หลักสันโดษและหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการป้องกันการทุจริต

๔.๓ สรุป

๔.๑ สาเหตุของการทุจริตวิเคราะห์ตามหลักทางพระพุทธศาสนา

การทุจริตคอร์รัปชันหรือการฉ้อราษฎร์บังหลวง เป็นอาชญากรรมทางเศรษฐกิจที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคมไทยมาอย่างยาวนานและเป็นปัญหาเรื้อรังที่แก้ไขได้ยาก เนื่องจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรมของไทยมีลักษณะที่เอื้อต่อการขยายตัวของ การทุจริตในทุก รูปแบบ กล่าวคือ โครงสร้างทางเศรษฐกิจของไทยเป็นระบบทุนนิยม ประชาชนตกอยู่ภายใต้ อิทธิพลของกระแสบริโภคนิยม ระบบเศรษฐกิจของประเทศถูกผูกขาดโดยกลุ่มทุนธุรกิจขนาดใหญ่ โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นระบบอุปถัมภ์ที่ยอมรับในระบบอำนาจนิยม ประชาชนยึดมั่นในค่านิยมที่ยกย่องและเกรงกลัวผู้มีอำนาจ มีตำแหน่ง มียศถาบรรดาศักดิ์ ในขณะที่มีอำนาจ มีตำแหน่งหน้าที่ทางราชการให้การยกย่อง สรรเสริญคนที่มีฐานะร่ำรวยมากกว่าคนที่มี ความดี มีความซื่อสัตย์ สุจริต โครงสร้างทางการเมืองของไทยถูกครอบงำด้วยอิทธิพลของนักธุรกิจการเมือง กลุ่มการเมืองเหล่านี้มุ่งจะใช้อำนาจเงิน อิทธิพลทางการเมืองและการแจกจ่ายผลประโยชน์^๑

ซึ่งในอดีตที่ผ่านมา พบว่าการทุจริตคอร์รัปชัน มักเกิดขึ้นเฉพาะในวงราชการ ได้แก่ การทุจริตต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ การทุจริตในการจัดซื้อจัดจ้าง และการทุจริตในการให้สัมปทาน

^๑สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, “มาตรการป้องกันการทุจริตเชิงนโยบาย”, งานเอกสารฉบับวิชาการ, (ม.ป.ป.), : ๑๔.

หรือกิจการของรัฐและก็มีรูปแบบการทุจริตแบบใหม่ที่เกิดขึ้น ได้แก่ การทุจริตโดยการทำลายระบบ การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ การกระทำที่เป็นการขัดกันแห่งผลประโยชน์หรือผลประโยชน์ทับซ้อน และการทุจริตเชิงนโยบาย ซึ่งการทุจริตทั้งสามรูปแบบดังกล่าว มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทุจริต ให้มีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ เป็นการทุจริตที่ต้องใช้ความร่วมมือกันของบุคคล ๓ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มนักการเมือง กลุ่มทุนธุรกิจ ซึ่งเป็นเครือญาติและพวกพ้องของนักการเมือง และ กลุ่มข้าราชการ โดยมีนักการเมืองซึ่งเป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองทั้งในระดับประเทศและระดับท้องถิ่นเป็นตัวละครสำคัญ^๒

การคอร์รัปชันถ้าพูดถึงความหมายตามพจนานุกรมไทยก็มีความหมายที่กว้างขวางอย่างมาก คือ หมายถึงการฉ้อราษฎร์บังหลวง ตลอดจนการรีดไถ โดยการที่เจ้าพนักงานเรียกและรับสินบนจากราษฎร ก็จัดเป็นประเภทการฉ้อราษฎร์ คือ เป็นการเรียกเอาเงินหรืออำมสินจ้างอย่างอื่นจากราษฎรเพื่อปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ อันเป็นการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ให้สินบนสำหรับการบังหลวง คือ การที่เจ้าพนักงานกระทำการทุจริตต่อหน้าที่อันทำให้เกิดความเสียหายแก่ผลประโยชน์ของแผ่นดิน ทั้งนี้ จะเป็นไปโดยสมคบกับราษฎรเบียดบังผลประโยชน์นั้นหรือไม่ก็ตาม เช่น ราษฎรต้องเสียภาษีมาก เจ้าพนักงานก็สมคบกับราษฎรเพื่อให้เสียภาษีน้อย โดยได้รับค่าตอบแทนเป็นสินบน หรืออาจหมายถึง การที่เจ้าพนักงานเบียดบังยกยอกผลประโยชน์ของแผ่นดินโดยไม่มีราษฎรเข้ามาเกี่ยวข้อง^๓ การที่เจ้าหน้าที่กระทำการเรียกรับหรือยอมรับสินบน หรือใช้ตำแหน่งทำการทุจริต หรือเข้ามีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อผลประโยชน์สำหรับตนหรือผู้อื่น โดยการละเมิด หรืออาศัยตำแหน่งหน้าที่ในทางราชการเพื่อก่อให้เกิดรายได้เป็นของตน ก็ถือว่าเป็นการฉ้อราษฎร์บังหลวง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คำว่า “ฉ้อราษฎร์บังหลวง” ถือเป็นการรีดนาทาเร้นประชาชน เป็นการเรียกรับเอาเงินหรืออำมสินอย่างอื่น และคำว่า “อำมสิน” ก็หมายถึง เครื่องล่อใจ อาหารของโอฆารส ของต้องใจ ความเจริญ ความสุขสบาย ความอยาก หรือความกระหาย^๔

ดังนั้น การฉ้อราษฎร์บังหลวงในความหมายตามทัศนะของคนไทยนั้นมีลักษณะเช่นเดียวกับคำว่าคอร์รัปชันหรือพอนูโลมได้ว่า มีความหมายเช่นเดียวกันกับทัศนะของสากลทั่วไป อันรวมถึงการฉ้อราษฎร์บังหลวง การทุจริตในหน้าที่ราชการ การรีดนาทาเร้นประชาชน การกินสินบน ตลอดจนความอยุติธรรมอื่น ๆ ที่ข้าราชการหรือบุคคลอื่นใดใช้เป็นเครื่องมือในการฉ้อโกง ความเป็นธรรมและความถูกต้องตามกฎหมายของสังคม หรือหากจะกล่าวอย่างสั้นที่สุดก็คือ

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

^๓ พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และคณะ, องค์ความรู้ว่าด้วยการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการไทย, (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ : สำนักงาน ป.ป.ป., ๒๕๓๙), หน้า ๑๖.

^๔ ดูรายละเอียดใน มานิต มานิตเจริญ, พจนานุกรมไทยบริษัทแพร่พิทยา, (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์, ๒๕๐๗), หน้า ๑๕-๒๙.

การทุจริต และการประพฤติมิชอบของข้าราชการ การทุจริต หมายความว่า การที่เจ้าหน้าที่ของรัฐ ปฏิบัติหรือละเว้นไม่ปฏิบัติกรอย่างใดในตำแหน่งหรือหน้าที่ หรือใช้อำนาจในตำแหน่งหรือหน้าที่ เพื่อแสวงหาประโยชน์ที่มิควรได้โดยชอบสำหรับตนเองหรือผู้อื่น สำหรับการประพฤติมิชอบในวง ราชการ หมายความว่า การที่เจ้าหน้าที่ของรัฐปฏิบัติหรือละเว้นไม่ปฏิบัติกรอย่างใดอย่างหนึ่ง ใน ตำแหน่งหรือหน้าที่ หรือใช้อำนาจในตำแหน่งหรือหน้าที่อันเป็นการฝ่าฝืนกฎหมาย ระเบียบ คำสั่ง มติของคณะรัฐมนตรี อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งมุ่งหมายจะควบคุมดูแลการรับ การเก็บรักษา หรือการใช้เงินหรือทรัพย์สินของแผ่นดิน ไม่ว่าการปฏิบัติหรือละเว้นไม่ปฏิบัติ นั้น เป็นการทุจริตใน วงราชการด้วยหรือไม่ก็ตาม และให้หมายความรวมถึงการประมาทเลินเล่อในหน้าที่ดังที่กล่าวด้วย^๕

ส่วนคำว่า “ทุจริต” ตามแนวทางพระพุทธศาสนานั้น หมายถึง การกระทำความชั่ว การกระทำความผิด ความประพฤติชั่ว และความประพฤติไม่ดี ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภทด้วยกันนั้นก็คือ

๑. **กายทุจริต** หมายถึง ความประพฤติชั่วทางกาย มี ๓ ประการ แต่เน้นที่ข้อ อทินนาทาน การถือเอาสิ่งของที่เขาของเขาไม่ได้ให้

๒. **วจีทุจริต** หมายถึง ความประพฤติชั่วด้วยวาจา มี ๔ ประการ แต่เน้นที่ข้อ มุสาวาท การพูดเท็จ พุดโกหก พุดคำที่ไม่จริง

๓. **มโนทุจริต** หมายถึง การประพฤติชั่วทางใจ มี ๓ ประการ ซึ่งเน้นไปที่ทุกข้อ คือ

๑. อภิชฌา การเพ่งเล็งอยากได้ของเขา

๒. พยาบาท การคิดปองร้ายผู้อื่น

๓. มิจฉาทิฐิ เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม^๖

เมื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งประกอบการทุจริตตามหลักทางพระพุทธศาสนาเหล่านี้แล้ว ก็จะส่งผลให้เกิดการทุจริตอื่น ๆ ตามมาทั้งการคอร์รัปชัน การฉ้อราษฎร์บังหลวง อันประกอบไปด้วย กายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริตเพื่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อตนเองหรือพวกพ้อง ตัวอย่าง เช่น **มายาโก่ง เทศกาลภาพยนตร์นานาชาติกรุงเทพมหานคร**^๗ เทศกาลนี้เป็นงานเทศกาลภาพยนตร์ที่ จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยอยู่ภายใต้การบริหารจัดการของหน่วยงานองค์กรหนึ่ง อย่างไรก็ตาม การคัดเลือกผู้จัดงานเทศกาลภาพยนตร์ดังกล่าวใช้การจัดจ้างด้วยวิธีพิเศษ แทนที่จะเป็นการ ประกวดราคา ซึ่งเปิดช่องให้มีการใช้ดุลยพินิจในการตัดสินใจโดยผู้มีอำนาจ อันนำไปสู่การแสวงหา ผลประโยชน์จากงานเทศกาลดังกล่าวซึ่งมีมูลค่ามหาศาล ซึ่งนำไปสู่เส้นทางผลประโยชน์ จากคำ

^๕พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และคณะ, **องค์ความรู้ว่าด้วยการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการไทย**, หน้า ๑๖.

^๖พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๙๐.

^๗ดูรายละเอียดใน สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ และคณะ, **เมนูคอร์รัปชันและการแสวงหาผลประโยชน์**, หน้า ๓๔-๓๕.

ตัดสินของศาลแคลิฟอร์เนีย ระบุว่า นาย ก. และ นาง ข. ผู้บริหารบริษัทภาพยนตร์แห่งหนึ่ง ได้จ่ายค่าสินบนให้แก่ นาง ค. เพื่อให้จ้างบริษัทของตนเป็นผู้จัดงานเทศกาลภาพยนตร์นานาชาติ กรุงเทพมหานคร ผ่านการจัดจ้างด้วยวิธีพิเศษ เมื่อมีการทุจริตเกิดขึ้น ทางศาลก็มีการดำเนินคดีกับ นาย ก. และ นาง ข. จากการกระทำผิดโดยการให้สินบนแก่ นาง ค. และ นาง ค. ก็มีมูลความผิดทางอาญาจากการรับทรัพย์สินโดยมิชอบจากทั้งสองคน

สรุป จะเห็นได้ว่า ทางด้าน นาย ก. และ นาง ข. มีความโลภความอยากได้เป็นพื้นฐาน ในการที่จะแสดงหลักฐานที่เป็นเท็จ และก็มีสัญญาจ้างกับ นาง ค. เพื่อให้บริษัทของตนได้รับสัญญาจ้างเหล่านั้น โดยการตกแต่งบัญชีค่าใช้จ่ายให้สูงกว่าความเป็นจริง เพื่อนำเงินส่วนที่ได้มานั้น มาจ่ายค่าสินบนให้กับ นาง ค. ถ้ามองในลักษณะทางด้านพระพุทธศาสนาแล้ว อาจเกิดขึ้นมาจาก มโนทุจริต อภิชฌา การเพ่งเล็งอยากได้ทรัพย์สินเงินทองของผู้อื่นมากเกินไปจนเกินความเป็นจริง จนทำให้เกิดวจีทุจริต คือ มีการกล่าวเท็จ พูดคำเพ้อเจ้อ คำที่ไม่เป็นจริงในช่วงที่มีการเจรจาทำสัญญา จัดซื้อจัดจ้าง และก็ส่งผลทำให้เกิดกายทุจริต คือ การประพฤติปฏิบัติชั่วทางกาย จนเป็นเหตุทำให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชั่นทั้งส่วนของผู้ให้และส่วนของผู้รับ ซึ่งทำให้ทั้งสองฝ่ายต้องถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย และก็ผิดศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรมของตนที่ได้ล่วงละเมิดในการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ตนกระทำ

ปัจจัยของการทุจริตในบริบทของ ป.ป.ช. ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

การทุจริตคอร์รัปชั่นอาจเกิดมาจากหลายปัจจัยหรือหลายสาเหตุด้วยกันจึงทำให้บุคคลนั้น ๆ เกิดพฤติกรรมเหล่านี้ขึ้นจนทำให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชั่นตามมา เช่น

๑. การฝ่าฝืน หลีกเลียง หรือบิดเบือนระเบียบแบบแผนหรือกฎข้อบังคับ การหลีกเลียงอากรโดยแสดงราคาไม่ตรงความเป็นจริง เช่น การแสดงราคาในบัญชีราคาสินค้าที่เป็นเท็จ เพื่อประเมินอากรให้ต่ำกว่าอัตราที่เป็นจริง โดยการปลอมแปลงเอกสาร เป็นต้น การกระทำการฝ่าฝืนกฎข้อบังคับ ระเบียบแบบแผนต่าง ๆ โดยมีเจตนาหาประโยชน์ส่วนตัวหรืออำนาจหน้าที่ที่ไม่เป็นธรรมแก่ผู้ได้บังคับบัญชา

๒. การจงใจ เรียกร้อง บังคับ ช่มชู้ หน่วงเหนี่ยว หรือกลั่นแกล้ง เพื่อหาประโยชน์ใส่ตนหรือพวกพ้อง เช่น การที่เจ้าหน้าที่ทุกตำแหน่งหน้าที่ที่ติดต่อกับพ่อค้าประชาชน เรียกร้องเอาประโยชน์จากผู้มาติดต่อด้วยประการต่าง ๆ ถ้าหากพ่อค้าหรือประชาชนเหล่านั้นไม่ยอมจ่ายเงินก็จะกลั่นแกล้งด้วยวิธีการต่าง ๆ

๓. สมยอมรู้เห็นเป็นใจ เพิกเฉย หรือละเว้นการกระทำในการที่ต้องปฏิบัติหรือรับผิดชอบตามที่ เช่น พนักงานสอบสวนรับสินบนเพื่อแปลงรูปคดีจากหนักให้เป็นเบา หรือทำหลักฐานให้อ่อนเพื่อให้ัยการสั่งไม่ฟ้อง หรือเพื่อให้ศาลยกฟ้องแก่ผู้ที่กระทำความผิด

๔. ยักยอก เบียดบัง ซึ่งทรัพย์สินของทางราชการ เช่น ผู้ที่มีหน้าที่จ่ายเงินประจำวันทุจริตโดยใช้ใบสำคัญไม่ถูกต้องสมบูรณ์เป็นหลักฐานในการจ่าย เมื่อมีหน้าที่เขียนเช็คสั่งจ่ายเงินได้บังอาจแก้ไขจำนวนเงินให้สูงขึ้น แล้วเบิกเงินไปเป็นส่วนตัว

๕. ปลอมแปลง หรือกระทำการใด ๆ อันเป็นเท็จ เช่น พนักงานเจ้าหน้าที่ที่ดินสมคบกับผู้จัดสรรที่ดิน จัดสรรที่ดินขายผิดตามความเป็นจริงเมื่อผู้ซื้อร้องเรียนแจ้งว่า ตั๋วรับยกของทางการถูกจัด แล้วอ้างว่า โฉนดฉบับนั้นหาย ซึ่งผิดความจริง เนื่องจากหายเฉพาะเพียงฉบับเดียว

๖. มีผลประโยชน์ร่วมในกิจการบางประเภท ที่สามารถใช้อำนาจหน้าที่ของตนบันดาลประโยชน์ได้ เช่น ใช้สิทธิอนุมัติจ่ายเงินเต็มตามอำนาจที่ทางราชการมอบหมายให้โดยวิธีการสืบราคา หรือประมูลราคาโดยใช้บริษัทพวกพ้อง หรือจ้างบริษัทอื่นมาประมูลเป็นพิธี เพื่อจะนำเงินหลวงออกมาแล้วจ่ายให้แก่บริษัทที่ส่งของไปตามราคาจริงยักยอกส่วนเกินไว้หรือสมรู้มาแบ่งสันปันส่วนกัน^๙

ส่วนปัจจัยที่ทำให้เกิดการทุจริตตามแนวทางพระพุทธศาสนานั้น ก็เกิดจากกายทุจริต วาจทุจริต และมโนทุจริต ซึ่งเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้บุคคลนั้น ๆ เกิดการทุจริตคอร์รัปชันขึ้นมาจนทำให้คนเหล่านั้นมองไม่เห็นคุณค่าทางด้านจริยธรรม และทางด้านศีลธรรม สาเหตุหลักอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชันนั้น อาจเกิดมาจาก

๑. ความโลภ หมายถึง ความอยากได้โดยไม่รู้จักพอ^{๑๐} ซึ่งปัญหาเหล่านี้ ความโลภนั้นเกิดมาจากการล่องละเมิดในศีล ๕ อันประกอบไปด้วย การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติดิฉินในกาม การพูดเท็จโกหก หลอกลวง และการเสพของมีนเมาทุกชนิด อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาททั้งหลาย ศีล ๕ นี้เป็นศีลธรรมขั้นพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาที่จะต้องประพฤติปฏิบัติ

๒. อทินนาทาน เป็นหนึ่งในศีล ๕ ที่เป็นส่วนสำคัญในการที่จะไม่ลักทรัพย์ ลักษณะฉ้อโกง ในทรัพย์สินทั้งหลายของผู้อื่น คำว่า “อทินนาทาน” นั้นหมายถึง การกระทำใด ๆ ก็ตามที่ต้องการลักมีเจตนาในการขโมยหรือยักยอกเอาทรัพย์สินของผู้อื่น เป็นต้น ไม่ว่าจะเป็นการฉ้อราษฎร์บังหลวง การทุจริตคอร์รัปชัน การรับสินบนเพื่อต้องการอำนวยความสะดวกแก่เหตุใดเหตุหนึ่ง ซึ่งเป็นการสนองความต้องการของตนเองและผู้อื่นที่มีประโยชน์ร่วมกัน และ

๓. วิหิงสา หมายถึง ความตริกลงในทางเบียดเบียน การทำร้าย ความนึกคิดในทางทำลายหรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น^{๑๑} ซึ่งเป็นสาเหตุที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น

^๙ดูรายละเอียดใน พรศ.คดี ผ่องแผ้ว และคณะ, องค์ความรู้ว่าด้วยการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการไทย, หน้า ๓๙-๔๔.

^{๑๐}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๑๐๔๖.

^{๑๑}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๘๕, ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๑๐๘๓.

สรุป พฤติกรรมของการทุจริตคอร์รัปชันเหล่านี้ เป็นการกระทำการทุจริตในหน้าที่ราชการเป็นส่วนใหญ่ มีการรีดนาทาเร้นประชาชน การกินสินบน ตลอดจนความอยู่ดีชั่วร้ายอื่น ๆ ที่ข้าราชการหรือบุคคลอื่นใดใช้เป็นเครื่องมือในการลิดรอนความเป็นธรรมและความถูกต้องตามกฎหมาย ตามระเบียบ และตามขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมไทย ทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ซึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชันเหล่านี้ก็เกิดมาจากสาเหตุจากความโลภ การลัทธิทรัพย์ และการเบียดบัง เบียดเบียนเอาทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของของตน จนทำให้ระบบข้าราชการและรัฐวิสาหกิจทั้งหลายไม่มีความเจริญก้าวหน้า ในทางที่ถูกต้องดีงาม

๔.๒ การประยุกต์หลักสันโดษและหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการป้องกันการทุจริต

แนวทางการป้องกันการทุจริตในบริบทของ ป.ป.ช. ตามแนวทางพระพุทธศาสนา ในที่นี้จะได้นำเสนอการประยุกต์ใช้หลักสันโดษและหลักเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นการป้องกันการทุจริตที่เกิดขึ้นทั้งทางโลกุตตรธรรม (ทางธรรม) และทางโลกียธรรม (ทางโลก) เพราะการประยุกต์หลักสันโดษและหลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันที่อาจจะเกิดขึ้นได้ ก่อนอื่นจะต้องพิจารณาถึงปัจจัย ๔ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ช่วยขัดเกลากจิตใจไม่ให้เกิดความโลภจนเป็นสาเหตุของการทุจริตคอร์รัปชัน หลักธรรมในข้อนี้ทำให้คนไม่นำไปใช้สามารถยับยั้งความคิดที่จะเบียดเบียนในทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตน ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนว่า ปัจจัย ๔ เป็นอุปกรณ์เครื่องดำรงชีพของมนุษย์ อันได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “ความรู้จักพอประมาณอันเป็นไปเพื่อความบริโภคน คือ รู้จักพอประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชชะบริวาร”^{๑๑}

๔.๒.๑ หลักสันโดษ

การพิจารณาตามมีตามได้ หรือ ยถาลาภสันโดษ หมายถึง เป็นผู้สันโดษตามมีตามได้ ทั้งดีและไม่ดี คือ ความยินดีในความพอใจ ด้วยของของตน ยินดีของที่ตนมีอยู่ การพิจารณาตามมีตามได้ จึงหมายถึง การรู้จักประมาณในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมหรือเรียกว่า “สมชีวิตา” คือ การดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม พอดี เมื่อมีทรัพย์แล้ว ควรนำทรัพย์นั้นมาใช้จ่ายเลี้ยงชีพให้พอเหมาะพอดีแก่ฐานะ ไม่ให้อึดอัดฝืดเคืองจนเกินไปและเพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย^{๑๒}

สันโดษ ช่วยในการขจัดความโลภ ทำให้ไม่เกิดความกระวนกระวายใจในการที่ได้ไม่รู้จักพอ และเป็นเครื่องช่วยในการป้องกันการทุจริต อันเนื่องมาจากความโลภไม่รู้จักอึดไม่รู้จักพอ

^{๑๑} อ.ส.ต.ต.ก. (ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๓-๑๔๔.

^{๑๒} วัชร ธีรพันธุ์เมธี, **พุทธปรัชญาการปกครอง**, (กรุงเทพมหานคร : ดวงแก้ว, ๒๕๔๔), หน้า ๙๔, อ้างใน พงษ์ชัย นิรมิตศรีชัย, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตตามแนวการใช้ปัจเจกชนวิธี”, **พุทธจักร**, ปีที่ ๖๙ ฉบับที่ ๑๐ (ตุลาคม ๒๕๕๘) : ๔๖.

สันโดษช่วยให้เกิดความสุขความพอใจ อันสืบเนื่องมาจากความภูมิใจในผลสำเร็จที่เกิดมาจากน้ำพักน้ำแรงของตนเอง บุคคลทุกคนไม่ว่าจะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ ถ้าขาดสันโดษก็จะเต็มไปด้วยความโลภหรือความปรารถนามากเกินไป เมื่อเป็นเช่นนั้น จะพากันประพฤติกุศลทุจริตต่าง ๆ สร้างความทุกข์ความเดือดร้อนตามมา ที่ไม่เป็นเช่นนั้น เพราะอานุภาพของสันโดษที่ยังคุ้มครองจิตใจของคนได้อยู่ เมื่อเข้าใจความมุ่งหมายของสันโดษ จะอธิบายสันโดษได้ถูกต้อง และจะปฏิบัติไปด้วยกับความเพียร สร้างความเจริญก้าวหน้าได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังเป็นอุปการะในทางอื่น เช่น ในทางประหยัด เป็นต้น สันโดษ เมื่อทำให้เกิดมีขึ้นแล้ว ย่อมมีคุณธรรมอย่างอื่น ๆ เกิดติดตามมาอีกมากมาย สันโดษ เป็นเครื่องป้องกันความโลภ ความเกิดขึ้นแห่งความมักมาก ความริษยา วิหิงสา ป้องกันให้เกิดความคิดที่เป็นทุจริตต่าง ๆ ช่วยทำลายความเกียจคร้านในการทำงาน และช่วยให้คนไม่ประมาทในชีวิตและการทำงานของตน^{๑๓} หลักของสันโดษ เมื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งทำให้เกิดมีขึ้นแล้ว ก็ย่อมมีคุณธรรมอื่น ๆ เกิดตามมาอีกมากมาย เพื่อเป็นองค์ธรรมในการส่งเสริมหลักสันโดษ จะมีองค์ธรรมเหล่านี้คือ

๑. สันโดษ เป็นเครื่องป้องกันความโลภ ความเกิดขึ้นของความมักใหญ่ ความริษยา ความโลภ คือ ความเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่นมาเป็นของตนในทางมิชอบ ความมักใหญ่ คือ ความมุ่งหาตำแหน่งใหญ่ ความเป็นใหญ่และอำนาจให้ตัวเองในทางมิชอบ ริษยา คือ ความมุ่งทำลายคุณงามความดีของผู้อื่น

๒. สันโดษ เป็นคุณธรรมที่เข้ามาทำหน้าที่ป้องกันไม่ให้เกิดความคิดที่จะแสวงหาในทางทุจริตต่าง ๆ นานาประการ

๓. ผู้มีสันโดษ เมื่อประกอบกิจการงานในทางที่ชอบ จะไม่รู้สึกเดือดร้อนในสิ่งที่ตนยังไม่ได้ แม้ได้ของที่ปรารถนาแล้ว จะไม่รู้สึกหลงใหลกำหนัดยินดี เห็นโทษของความชั่ว และความไม่แน่นอนในสรรพสิ่ง

๔. สันโดษ เป็นคุณธรรมที่ทำลายความเกียจคร้าน ทำให้เกิดความขยันหมั่นเพียรในหน้าที่การงานของตน

๕. สันโดษ ช่วยให้คนไม่ประมาท ให้ประกอบกิจการงานได้อย่างมีคุณภาพ สร้างสรรค์ประโยชน์ตน และผู้อื่นได้อย่างมีคุณค่า

๖. สันโดษ ช่วยให้มีสติสัมปชัญญะในการปฏิบัติงาน ผู้มีความสันโดษในทรัพย์สินสิ่งของ คือ มีความพอใจในสิ่งของของตน ย่อมรักษาทรัพย์สินสิ่งของในทางที่เหมาะสม ใช้จ่ายทรัพย์สินสิ่งของนั้นเฉพาะในทางที่เกิดประโยชน์สิ่งใดที่มีอยู่แล้ว ย่อมไม่ใช้จ่ายเพื่อสิ่งเช่นนั้นอีก เพียงเพื่อความชอบ

^{๑๓}พระมหาจรัญ วิจารณ์เมธี, “การศึกษาวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๔-๑๕.

ใจ แต่ในทางตรงกันข้าม ผู้ที่ไม่มีสันโดษในทรัพย์สินสิ่งของ เมื่อเกิดความไม่พอใจในทรัพย์สินสิ่งของใดที่ตนมีอยู่แล้ว จะไม่สนใจรักษาและมักจะทอดทิ้งหรือถูกใช้ในทางที่ไม่เกิดประโยชน์

ผู้มีสันโดษในหน้าที่การงาน ย่อมหมดความเกียจคร้าน เกิดความขยันหมั่นเพียร ประกอบการงานด้วยความพากเพียรพยายาม ตั้งอกตั้งใจอย่างรอบครอบคือ มีสติสัมปชัญญะในการประกอบกิจการงาน เมื่อเป็นเช่นนั้น การงานต้องสำเร็จโดยรวดเร็ว แต่ในทางตรงข้าม ผู้ที่ไม่มีสันโดษในการงานของตน แต่กลับพอใจในตำแหน่งหน้าที่ของผู้อื่น ก็จะทำให้เกิดความริษยา ใส่ร้ายทำร้ายให้ผู้อื่นเดือดร้อน สูญเสียผลประโยชน์ในสิ่งเหล่านั้น^{๑๔}

สรุป สันโดษเป็นความรู้จักพอประมาณในการดำรงชีวิตอีกประการหนึ่ง เหมือนดังพุทธดำรัสที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้แก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้รู้จักพอประมาณนั้นเป็นผู้รู้ “รู้ทั่ว รู้แจ่มแจ้ง รู้เฉพาะแทงตลอดโดยเหตุ ๒ อย่างเหล่านี้ชื่อว่า ภิกษุผู้รู้จักพอประมาณ”^{๑๕} ชีวิตประจำวันและการดำรงชีวิต ต้องคำนึงถึงความพอประมาณในการดำรงชีวิตในด้านต่าง ๆ ทั้งการการบริโภค การกินอยู่หลับนอน การเข้าสังคม การใช้เวลาและทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ โดยเน้นการพึ่งตนเองเป็นเบื้องต้น การใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องและการใช้ความรู้ด้วยความรอบครอบและระมัดระวังความซื่อสัตย์ความไม่โลภ ความรู้จักพอ ความขยันหมั่นเพียร การไม่เบียดเบียนกัน การรู้จักแบ่งปัน และการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน

๔.๒.๒ หลักเศรษฐกิจพอเพียง

เมื่อได้กล่าวถึงหลักของสันโดษแล้ว ต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงหลักเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นหลักการอีกประการหนึ่งในการดำรงชีพด้วยการพึ่งพาตนเอง หลักเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเป็นปรัชญาแห่งการกำหนดแนวทางในการดำรงชีวิต ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงใช้เป็นหลักในการดำเนินโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรผู้ยากไร้ในแผ่นดินให้ “พออยู่-พอกิน” ตลอดมานานนับทศวรรษและในคราวที่ประเทศไทยประสบปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจ เนื่องจากตกอยู่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม และลัทธิบริโภคนิยมที่เกินพอดี พระองค์ก็ได้ทรงชี้แนะปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเตือนสติให้มีความพอดี ในการดำรงชีวิต และสังคม อีกทั้งยังเป็นการเตือนสติโดยมีสัมมาทิฐิ ให้ประชาชนได้รู้เท่าทันของความเป็นจริง โดยใช้หลักพุทธธรรมหลายประการ เพื่อลดละความโลภทั้งปวงเพื่อให้ชีวิตมีความสุข^{๑๖} เหมือนดังกับนายแพทย์ประเวศ วะสี ได้กล่าวเอาไว้ว่า

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒-๔๓.

^{๑๕} พ.ม. (ไทย) ๒๙/๒๐๖/๕๙๙-๖๐๑.

^{๑๖} มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, “การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๗๔.

เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการเอาคำ “เศรษฐกิจ” มาเป็นชื่อเพื่อกระตุ้นความสนใจที่จริงไม่ใช่เรื่องเศรษฐกิจแต่เป็นเรื่องของวัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตร่วมกันของผู้คนพอร่วมก็ต้องนึกถึงกันและกันนึกถึงการ “พออยู่-พอกิน” นึกถึงการ “พึ่งพาตนเอง” นึกถึงสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่เชื่อมโยงกัน^{๑๗}

เศรษฐกิจพอเพียงพูดอีกความหมายหนึ่งก็คือ “การพึ่งพาตนเอง” การพึ่งพาตนเองนั้นหมายถึง ความสามารถในการกระทำหรือการตัดสินใจในสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง มากกว่าการพึ่งพิงบุคคลอื่น ในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงที่มีความสัมพันธ์กับการพึ่งพาตนเอง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองให้มีความพอเพียงกับตัวเอง อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ไม่ได้มุ่งหวังเพียงแต่สร้างความเจริญ^{๑๘}

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาหรือแนวความคิดโดยมีหลักการและอุดมการณ์ที่ช่วยพัฒนาชีวิตมนุษย์และสังคมให้มุ่งไปสู่ความยั่งยืนด้วยการรู้จักตนเอง พึ่งตนเอง พอเพียง ไม่โลภมาก มีเหตุผล และไม่ประมาท^{๑๙}

ดังนั้น เป้าหมายของการพึ่งพาตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง คือ การมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างพอกิน พอใช้ ไม่เดือดร้อน การเป็นอยู่อย่างมีความสุข ชุมชน สังคมและประเทศชาติมีความเข้มแข็ง มีความมั่นคงอย่างยั่งยืนตลอดไป สามารถแบ่งเป้าหมายแห่งการพึ่งพาตนเองได้ออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรและกลุ่มของบุคคลที่อยู่นอกภาคเกษตรกรรม

กลุ่มแรก กลุ่มของเกษตรกร เป้าหมายของการพึ่งตนเองคือ การช่วยเหลือตนเองได้ในเบื้องต้นก่อน ด้วยการมีข้าวบริโภคตลอดปี การมีแหล่งน้ำที่เพียงพอต่อการใช้เพื่อการเพาะปลูก การมีที่ดินสำหรับประกอบอาชีพ การมีความรู้ในการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ การมีความสามัคคี การมีส่วนร่วมในกลุ่มชุมชนเพื่อประกอบกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ด้านการผลิต การจำหน่าย การเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา การศาสนา เป็นต้น และการติดต่อกับหน่วยงานภายนอก เช่น ธนาคาร บริษัทเอกชน องค์กรที่ไม่ใช่ของรัฐ (NGO) เพื่อช่วยด้านการเงิน ปัจจัยการผลิต ด้านวิทยาการที่เหมาะสมกับสภาพชุมชน ด้วยการอบรมให้ความรู้ในด้านการผลิต การจัดการผลิ การทำบัญชี และการรับซื้อผลผลิตและผลิตภัณฑ์จากชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับวิถีการ ๘ ประการที่

^{๑๗} ประเวศ วะสี, วัฒนธรรมเสวนา พระธรรมปิฎก-ประเวศ วะสี-เอกวิทย์ ณ ถลาง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จักรวรรค์, ๒๕๔๔), หน้า ๗๙.

^{๑๘} สำนักงาน กปร., ๖๐ ปี ครองราชย์ ประโยชน์สุข ประชากรูร์, เศรษฐกิจพอเพียง ปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : กปร., ๒๕๕๐), หน้า ๑๓.

^{๑๙} พระวิทยา ญาณสาโร, “ศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐.

พระองค์ใช้ดำเนินการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองให้เกิดมีขึ้นในสังคมเกษตรกร ที่มูลนิธิชัยพัฒนา ได้กล่าวสรุปเอาไว้ว่า

๑. การยึดหลักการความเต็มใจ ความพอใจ และความเป็นอิสระในการดำเนินการของ เกษตรกร มากกว่าสั่งการให้ปฏิบัติตาม

๒. ทรงเน้นให้พึ่งตนเองและช่วยเหลือตนเองเป็นสำคัญ

๓. ทรงใช้หลักการการมีส่วนร่วมของประชาชน

๔. ทรงใช้หลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน

๕. ทรงยึดหลักสภาพของท้องถิ่นเป็นแนวทางในการดำเนินงาน

๖. ทรงสร้างความแข็งแกร่งในชุมชนด้วยการสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการผลิต คือ ผลิตแหล่งน้ำ

๗. การส่งเสริมความรู้ด้านต่าง ๆ แก่เกษตรกร

๘. ทรงนำความรู้ด้านเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสมกับชาวบ้านอย่างเป็นระบบและ ต่อเนื่อง

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การดำเนินการพัฒนาเกษตร มีเป้าหมายที่สำคัญ คือ การพึ่งตนเอง แต่การดำเนินเพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายนี้ต้องได้รับการสนับสนุนจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะหน่วยงานราชการต้องเข้าไปอบรมให้ความรู้ความเข้าใจในแนวทางการพึ่งตนเองให้ถูกต้อง สนับสนุนด้านแหล่งทุน แหล่งน้ำ ปัจจัยการผลิต การตลาด และเกษตรกร จะต้องมีความรู้ เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต ความขยัน มีความอดทน ความมุ่งมั่น อย่างแท้จริงในการดำเนินการตาม แนวเศรษฐกิจพอเพียง

กลุ่มที่สอง กลุ่มของบุคคลที่อยู่นอกภาคเกษตรกรรม เช่น ข้าราชการ พ่อค้า นักธุรกิจ ผู้ใช้แรงงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการ เป็นต้น เป้าหมายของการพึ่งตนเองของกลุ่ม คนเหล่านี้ คือ การมีวิถีชีวิตที่พอเพียงกับตนเองไม่เดือดร้อนด้วยปัจจัยการดำรงชีวิต ไม่สุดโต่งไป ข้างใดข้างหนึ่งมากเกินไป มีความพอดี พอเพียง พอประมาณในการดำเนินชีวิต และในการ ประกอบกิจการใด ๆ ตามสภาพและตามการประกอบอาชีพของตนเอง ด้วยความสามารถของ ตนเอง สอดคล้องกับแนวทางตามหลักการปฏิบัติของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ๕ ประการ ได้แก่

๑. ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีวิต อย่างจริงจัง

๒. ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้องสุจริต แม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลนใน การดำรงชีพ

๓. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันในทางการค้าขาย ประกอบอาชีพแบบ ต่อสู้กันอย่างรุนแรงอย่างเช่นอดีต

๔. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางใช้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก โดยต้องขวนขวายใฝ่หาความรู้ ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้นจนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ

๕. ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่วให้หมดสิ้นไป

จากหลักปฏิบัติทั้ง ๕ ประการนี้ ทำให้เห็นว่า การพึ่งตนเองเป็นเป้าหมาย สำคัญของกลุ่มคนที่ยอยู่นอกภาคเกษตรกรรม เพราะการพึ่งตนเองเป็นหลักการปฏิบัติพื้นฐานที่สามารถทำให้ปัจเจกบุคคลและครอบครัวมีความเข้มแข็ง มีศักดิ์ศรี และเป็นแรงผลักดันทำให้แต่ละคนมีความพากเพียรพยายามในการพัฒนาตนเอง เพื่อยกระดับสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของตนเอง และครอบครัวให้สูงขึ้น^{๒๐}

หลักเศรษฐกิจพอเพียงที่สามารถยึดเป็นทางสายกลาง ในการดำรงชีวิตให้สามารถพึ่งตนเองได้โดยใช้หลักการพึ่งตนเอง ๕ ประการคือ

๑. ด้านจิตใจ ทำตนให้เป็นທີ່พึ่งของตนเอง มีจิตใจที่เข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติโดยรวม มีจิตใจเอื้ออาทร ประณีประนอม ซื่อสัตย์สุจริต เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ดังพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เกี่ยวกับการพัฒนาคนที่ว่า “...บุคคลต้องมีรากฐานทางจิตใจที่ดี คือ ความหนักแน่นมั่นคงในสุจริตธรรมและความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้จนสำเร็จ ทั้งต้องมีกุศโลบายหรือวิธีการอันแยบยลในการปฏิบัติงานประกอบพร้อมด้วยจึงจะสัมฤทธิ์ผลที่แน่นอน และบังเกิดประโยชน์อันยั่งยืนแก่ตนเองและแผ่นดิน...”

๒. ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง เป็นอิสระดังพระราชดำรัสที่ว่า “...เพื่อให้งานรุดหน้าไปพร้อมเพียงกัน ไม่ลดหลั่น จึงขอให้ทุกคนพยายามที่จะทำงานในหน้าที่อย่างเต็มที่ และให้มีการประชาสัมพันธ์ให้ดี เพื่อให้งานทั้งหมดเป็นงานที่เกื้อหนุนสนับสนุน...”

๓. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาด พร้อมทั้งการเพิ่มมูลค่าโดยให้ยึดหลักการความยั่งยืนและเกิดประโยชน์สูงสุด ดังพระราชดำรัสที่ว่า “...ถ้าจะรักษาสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสม นึกว่าอยู่ได้อีกหลายร้อยปี ถึงเวลานั้นลูกหลานของเราก็คอาจหาวิธีแก้ปัญหาต่อไป เป็นเรื่องของเข ไม่ใช่ของเรา แต่เราก็คทำได้ ด้รักษาสิ่งแวดล้อมไว้ให้พอสมควร...”

๔. ด้านเทคโนโลยี จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว เทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่มีทั้งดีและไม่ดี จึงต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านและเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับความต้องการของสภาพแวดล้อม ภูมิประเทศ สังคมไทย และควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญา

^{๒๐} พระมหาพุทธนา นรเชฏโฐ, หลักการพึ่งตนเองในพระพุทธศาสนากับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๕๘-๖๐.

ของเราเอง ดังพระราชดำรัสที่ว่า “...การเสริมสร้างในสิ่งที่ชาวบ้านชาวชนบทขาดแคลนและต้องการ คือ ความรู้ในด้านเกษตรกรรมโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นสิ่งที่เหมาะสม...”

๕. ด้านเศรษฐกิจ แต่เดิมนักพัฒนามักมุ่งที่การเพิ่มรายได้และไม่มีการมุ่งที่การลดรายจ่าย ในเวลาเช่นนี้จะต้องปรับทิศทางใหม่ คือ จะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญและยึดหลักพออยู่ พอกิน พอใช้ และสามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น ดังพระราชดำรัสที่ว่า “...การที่ต้องให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้เพื่อตนเอง เพื่อที่จะให้ตัวเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า ที่มีความสุข พอมีพอกินเป็นขั้นหนึ่ง และขั้นต่อไปก็คือ ให้มีเกียรติว่า ยืนได้ด้วยตนเอง...”^{๒๑}

สรุป เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงในระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และมีความรอบคอบ เพื่อให้เกิดความสมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม

ประโยชน์ของการประยุกต์หลักสันโดษและหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการป้องกันการทุจริต มีดังนี้คือ

๑. ด้านการพัฒนาตนเอง

ด้านการพัฒนาตนเอง เป็นการใช้หลักประมาณตน พออยู่ พอกิน และพอดี พึงพาตนเองได้ ขยันหมั่นเพียร อดออม ไม่ฟุ้งเฟ้อย ดำเนินชีวิตด้วยสติปัญญา พยายามพัฒนาชีวิตด้านเศรษฐกิจด้วยการพึ่งตนเองเป็นหลัก รู้จักการใช้ทรัพย์ที่หามาได้และรักษาทรัพย์ที่หามาได้ ไม่มีความโลภ ซึ่งเป็นสาเหตุหลักของการทุจริตทั้งปวง รู้จักเลี้ยงชีวิตแต่พอเหมาะ พอดีกับตนเอง และพอประมาณที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม สร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเองเพื่อไม่ให้ลุ่มหลงในวัตถุนิยมและบริโภคนิยม พึงพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่

^{๒๑} พระวิทยา ญาณสาโร, “ศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, หน้า ๑๐-๑๒.

๒. ด้านการพัฒนาอาชีพ

เป็นการส่งเสริมเพื่อให้มีอาชีพที่ยั่งยืนประกอบสัมมาอาชีพ ไม่ลุ่มหลงในวัตถุนิยมและบริโภคนิยม มีรายได้พอเลี้ยงตนเอง บรรเทาความยากจน ซึ่งมีปัจจัย ๔ เป็นพื้นฐานในการพึ่งพาตนเองได้ ยกระดับเศรษฐกิจในแบบค่อยเป็นค่อยไป และสร้างภูมิปัญญาของตนเองในการประกอบอาชีพที่สุจริตมากยิ่งขึ้น

๓. ด้านการพัฒนาสังคม

เป็นการรู้จักแบ่งปัน เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ไม่เบียดเบียนผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นสัตว์ หรือธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้คนในสังคมมีจริยธรรม คุณธรรม ไม่เป็นสังคมนิยมและบริโภคนิยมจนเป็นสาเหตุของการทุจริต มีการให้เป็นพื้นฐานเพื่อสร้างสังคมให้เข้มแข็ง ซึ่งเป็นพื้นฐานของความมั่นคงของสังคมในด้านการพัฒนาสังคม^{๒๒}

หลักสันโดษและหลักเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อจะสงเคราะห์เข้าในหลักพุทธธรรมอีกอย่างหนึ่งนั่นก็คือ สมชีวิตา เพราะเป็นคำสอนที่พระพุทธเจ้าที่ตรัสถึงเรื่องการเลี้ยงชีวิตแบบพอดี รู้จักกำหนดรายได้ รายจ่าย เป็นอยู่พอดีสมรายได้ กล่าวคือ สมชีวิตา เป็นการเลี้ยงชีวิตตามสมควร แก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ไม่ให้ฝืดเคือง สมชีวิตาเน้นหนักไปในการการเลี้ยงชีวิต คือ จักเลี้ยงชีวิตอย่างไรจึงจะจัดว่ามีความเหมาะสม ดังเช่น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกับทีฆฆาณว่าด้วยเรื่องของสมชีวิตาที่ว่า กุลบุตรในโลกนี้ รู้ทางเจริญแห่งโภคทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์แล้วเลี้ยงชีวิตแต่พอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนักด้วยความคิดว่า ด้วยการใช้จ่ายอย่างนี้ รายรับของเราจักเกินรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักไม่เกินรายรับเปรียบเหมือนคนชั่งของ หรือลูกมือของคนชั่งของ ยกตราชั่งขึ้นดูก็รู้ได้ว่า ต้องลดลงเท่านั้น หรือเพิ่มขึ้นเท่านั้น ฉนั้นใด กุลบุตรก็ฉนั้นนั่นเหมือนกัน รู้ทางเจริญแห่งโภคทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์แล้วเลี้ยงชีพแต่พอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนักด้วยความคิดว่า ด้วยการใช้จ่ายอย่างนี้ รายรับของเราจักเกินรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักไม่เกินรายรับ ถ้ากุลบุตรนี้มีรายรับน้อย แต่เลี้ยงชีพอย่างฟุ่มเฟือย ก็จะมีผู้ที่กล่าวหาได้ว่า กุลบุตรผู้นี้ใช้จ่ายโภคทรัพย์เหมือนคนกินผลมะเดื่อ^{๒๓} ถ้ากุลบุตรนี้มีรายรับมาก แต่เลี้ยงชีพด้วยความฝืดเคือง ก็จักมีผู้กล่าวหาได้ว่า กุลบุตรผู้นี้จักตายอย่างไม่สมฐานะ แต่เพราะกุลบุตรนี้รู้ทางเจริญแห่งโภคทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์แล้วเลี้ยงชีพแต่พอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนักด้วยความคิดว่า ด้วยการใช้จ่ายอย่างนี้ รายรับของเราจักเกินรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักไม่เกินรายรับ นี้เรียกว่า สมชีวิตา^{๒๔}

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๙.

^{๒๓} อก.อฏฐก.อ. (ไทย) ๓/๕๔/๒๖๖.

^{๒๔} อก.อฏฐก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๑-๓๔๒.

ดังคำที่ปรากฏในทิมชาณสูตร แห่งคัมภีร์อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาตที่ว่า
โรคทรมณ์ที่เกิดขึ้นโดยชอบอย่างนี้ ไม่มีทางเสื่อม ๔ ประการ คือ

๑. ไม่เป็นนักแสดงหญิง
๒. ไม่เป็นนักแสดงสุรา
๓. ไม่เป็นนักแสดงการพนัน
๔. ไม่เป็นผู้มีมิตรชั่ว มีสหายชั่ว มีเพื่อนชั่ว

ซึ่งเปรียบเหมือนสระน้ำใหญ่มีทางไหลเข้า ๔ ทาง มีทางไหลออก ๔ ทาง บุรุษพึงเปิดทางไหลเข้า ปิดทางไหลออกของสระน้ำนั้น และฝนก็ตกต้องตามฤดูกาลเมื่อเป็นเช่นนี้ สระน้ำใหญ่นั้นก็เพิ่มปริมาณขึ้น ไม่เหือดแห้งไป ฉะนั้น โรคทรมณ์ก็เกิดขึ้นโดยชอบอย่างนี้ ก็ฉนั้นเหมือนกัน^{๒๕}

หลักการเลี้ยงดูชีวิตแต่พอดี ทางด้านพระพุทธศาสนาเรียกว่า สุขอันชอบธรรมที่ผู้ครองเรือนควรมี หรือ สุขของคฤหัสถ์ ดังนี้คือ

๑. อตติสุข สุขเกิดจากความมีทรัพย์ คือ ความภูมิใจ ความอึดใจ ว่าตนมีโรคทรมณ์ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรง ด้วยความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยชอบธรรม

๒. โภคสุข สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ คือ ความภูมิใจ ความอึดใจ ว่าตนได้ใช้ทรัพย์ที่ได้มานั้นโดยชอบ เลี้ยงชีพ เลี้ยงผู้ควรเลี้ยง และบำเพ็ญประโยชน์

๓. อนนสุข สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ คือ ความภูมิใจ ความอึดใจ ว่าตนเป็นไท ไม่มีหนี้สินติดค้างใคร

๔. อนวัชสุข สุขเกิดจากความประพาสไม่มีโทษ คือ ความภูมิใจ ความอึดใจ ว่าตนมีความประพาสสุจริต ไม่บกพร่องเสียหาย ใคร ๆ ดิเตือนไม่ได้ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ^{๒๖}

สรุป สมชีวิตา คือ การดำเนินชีวิตอย่างพอเหมาะ พอดี เมื่อมีทรัพย์แล้ว ควรนำทรัพย์นั้นมาใช้จ่ายเลี้ยงชีพให้พอเหมาะพอดีแก่ฐานะไม่ให้อดคัดฝืดเคืองจนเกินไป พักผ่อนให้เพียงพอแก่ความต้องการของร่างกาย และเป็นการรู้จักประมาณในการเลี้ยงชีวิตที่ชอบ คือ รู้จักหา รู้จักใช้ทรัพย์ หรือ หาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ใช้ทรัพย์ให้เป็นประโยชน์ และมีความพอเพียงต่อความต้องการของตนเอง

๔.๓ สรุป

สาเหตุของการทุจริต เป็นปัญหาที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคมไทย อันเกิดมาจากหลายสาเหตุ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายบ้านเมือง เช่น การฝ่าฝืนกฎระเบียบแบบแผนข้อบังคับต่าง ๆ การถูกกลั่นแกล้ง การละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ การยกยอก การปลอมแปลงเอกสารต่าง ๆ ที่เป็น

^{๒๕} วจ.อรรถก.อ. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๒๔-๓๒๕.

^{๒๖} วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๒/๙๐.

เท็จ เป็นต้น สาเหตุเหล่านี้ อาจเกิดมาจากความโลภ การเบียดเบียน การเบียดบัง อยากได้ทรัพย์สินของคนอื่นมาเป็นของตน จนทำให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชันต่าง ๆ ตามมา ซึ่งเกิดมาจากกายทุจริต ความประพฤติชั่วทางกาย วาจาทุจริต ความประพฤติชั่วทางวาจา และมโนทุจริต ความประพฤติชั่วทางใจ

ส่วนแนวทางการป้องกันการทุจริตในบริบทของ ป.ป.ช. ตามแนวทางพระพุทธศาสนา ในที่นี้ก็จะใช้การประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักสันโดษ สันโดษเป็นหลักธรรมหนึ่งที่จะช่วยยับยั้งชั่งใจและป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันที่จะเกิดขึ้นได้ เพราะสันโดษเป็นการรู้จักพอประมาณในการดำเนินชีวิต เป็นเครื่องป้องกันความโลภ ความเกิดขึ้นของความมักใหญ่ ความริษยา ความเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่นมาเป็นของตนในทางที่มีขอบธรรม เป็นคุณธรรมที่เข้ามาทำหน้าที่ป้องกันไม่ให้เกิดความคิดที่จะแสวงหาในทางทุจริตคอร์รัปชันต่าง ๆ ผู้มีความสันโดษในหน้าที่การงาน ก็จะไม่เกิดความขยันหมั่นเพียร ประกอบกิจการการงานด้วยความพากเพียรพยายาม ตั้งอกตั้งใจอย่างรอบครอบ เมื่อนั้นการงานเหล่านั้นก็จะประสบความสำเร็จได้ด้วยดี โดยปราศจากการเบียดเบียน การลักขโมยสิ่งของ และการแสวงหาที่ไม่ชอบธรรม

ส่วนหลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงในระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้เกิดความสมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม

แต่การป้องกันในที่นี้จะเป็นการป้องกันเฉพาะในส่วนของผู้บุคคลที่จะช่วยยับยั้งชั่งใจในการกระทำความชั่วหรือทำทุจริตต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น (ทางธรรม) โดยมีหลักสันโดษและหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของแต่ละบุคคล แต่ถ้าหากว่า เมื่อมีการล่อลวงละเมิดในการทุจริตเกิดขึ้น ก็จะมีมาตรการและการป้องกันการทุจริตที่มีกฎหมายเป็นหลักในการตัดสินพิจารณาคดีของบ้านเมืองในการกระทำความผิดนั้น ๆ และมาช่วยปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชันอีกส่วนหนึ่งด้วย (ทางโลก)